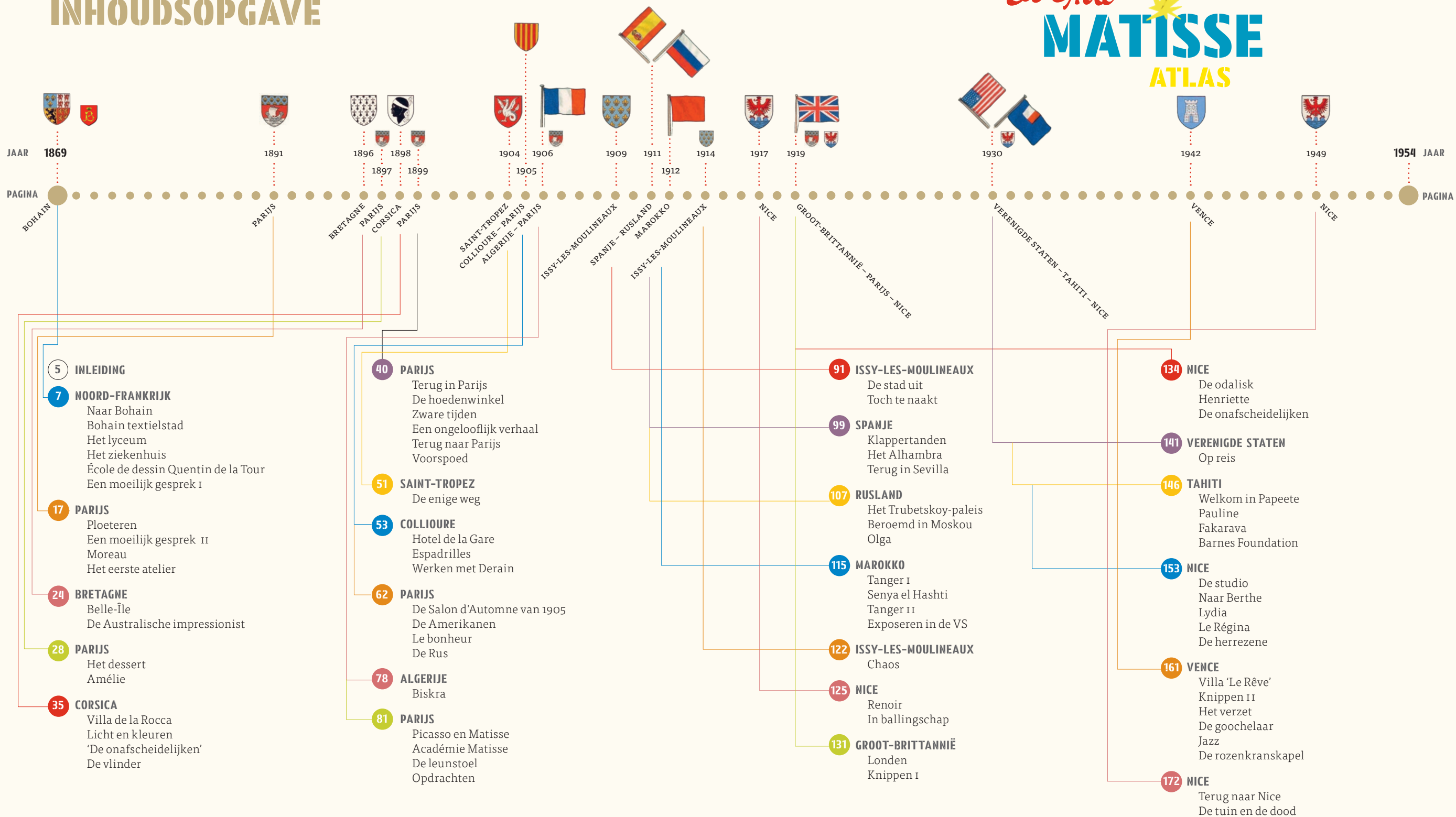

De Grote
MATISSE
ATLAS

NIENKE DENEKAMP

INHOUDSOPGAVE

De Grote
MATISSE
ATLAS

INLEIDING

De wereldberoemde schilder Henri Matisse was niet bepaald een avontuurlijke reiziger. Hij wilde soms zelfs al naar huis voordat de reis begonnen was. Hij verdwaalde, werd ongelukkig van slecht weer, ergerde zich aan viezigheid in steden, kon niet slapen of werd ziek. Het klappertanden van de koorts deed zijn hotelbed in Sevilla op de tegels stuiten. Bovenal had hij onderweg last van eenzaamheid. Hij miste zijn vrouw Amélie, zijn kinderen en vrienden onmiddellijk. Hij zat uren op hotelkamers om brieven en ansichtkaarten naar huis te schrijven en wachtte ongeduldig op de post. Ondanks dit alles ging hij regelmatig op reis.

In deze atlas treden we in de voetsporen van Matisse. We volgen hem van zijn geboortestreek in Noord-Frankrijk – via Parijs, waar hij aan de prestigieuze en traditionele École des Beaux-Arts studeerde – eerst naar Bretagne en Corsica. Hier zag hij het licht en ontdekte hij het effect ervan op kleuren. De zee was er zo blauw dat hij haar wilde eten, schreef de juichende Matisse aan zijn vriend Albert Marquet. Daarna wilde hij alleen nog maar zuidelijker, het licht achterna.

Alles voor de kunst.

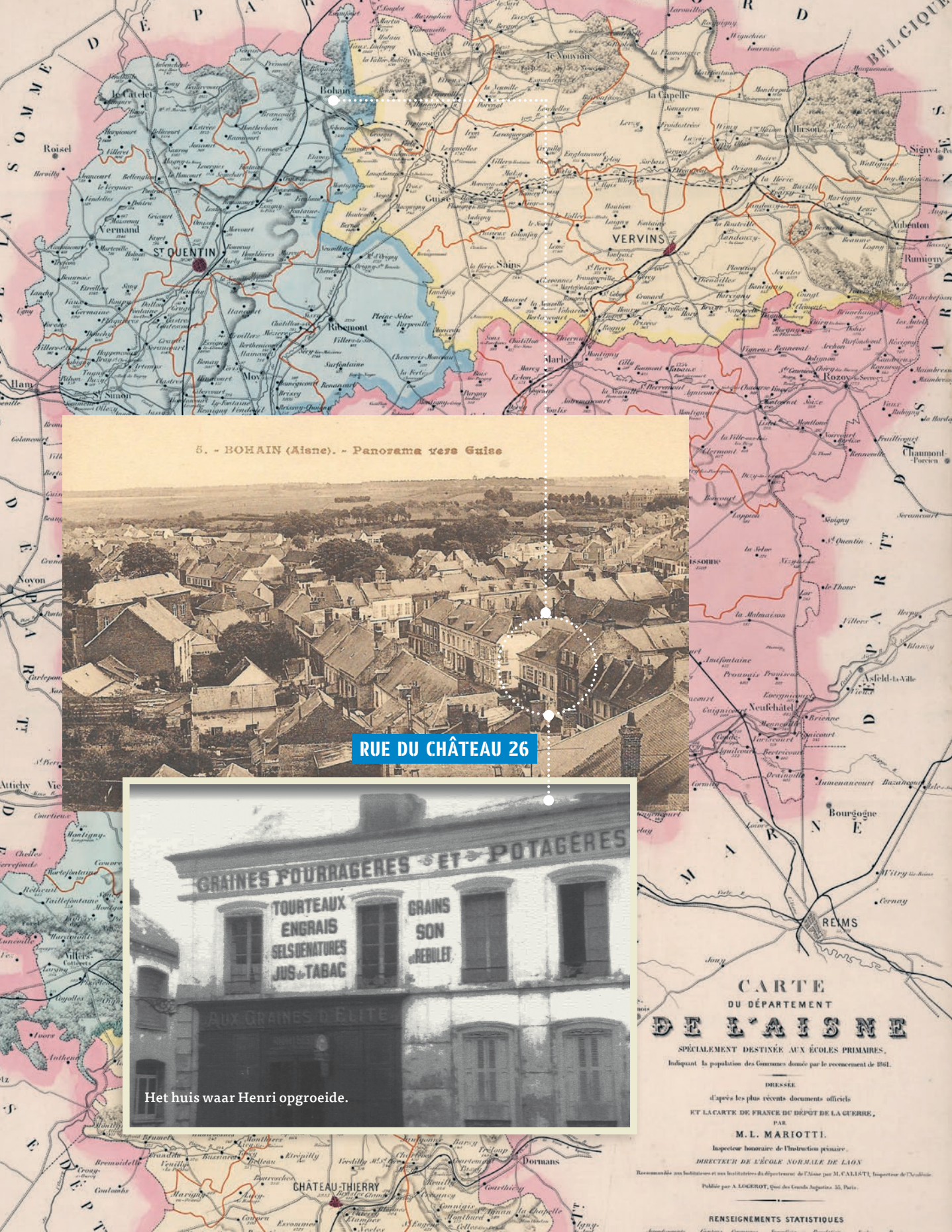
In het vissersplaatsje Collioure probeerde hij om overboord te zetten wat hij op de traditionele opleiding in Parijs had geleerd. Dat leidde tot radicale, schokkende schilderkunst en het leverde hem woedende reacties op van kunstkenner en toeschouwers in de Salons waar hij exposeerde. Deze negatieve reacties raakten hem diep, maar toch ging hij door met zijn experimenten en reisde hij verder zuidwaarts, naar Algerije, Spanje en Marokko, om daar de zon op de woestijn te zien schijnen. En oostwaarts naar Moskou, waar hij tot zijn grote blijdschap de Russische iconen zag. In 1930 bezocht hij Tahiti, een Franse kolonie waar ook een andere reiziger had geschilderd: Paul Gauguin.

Soms kon hij door de reizen een andere manier van kijken opdoen. Een andere drijfveer om te reizen was de kennismaking met kunst en decoratie uit andere culturen. Onderweg kocht hij bijzondere stoffen, tapijten en keramiek, die hij vast naar huis stuurde. Daar kregen ze een plek in zijn huis. Soms doken ze pas jaren later op in zijn werk. Toen de ouderdom en zijn gezondheid het reizen onmogelijk maakten, kon hij nog steeds putten uit de indrukken die hij veel eerder tijdens zijn reizen had opgedaan en vond hij zichzelf als kunstenaar opnieuw uit.

Links: stalenboek met zijden stoffen uit 1885 uit de streek Picardië.

NOORD-FRANKRIJK

Rue du Château, Bohain-en-Vermandois, rechts het huis van de familie Matisse.

NAAR BOHAIN

Henri Matisse werd op 31 december 1869 geboren in het huis van zijn grootouders in Le Cateau-Cambrésis, een stad in de Noord-Franse streek Picardië. Henri's vader, die Hippolyte Henri heette, was afkomstig uit een weversfamilie en was een van de eerste Matisses die een ander beroep koos. Hij koos ervoor om naar Parijs te vertrekken, waar hij als bediende ging werken in een van de luxueuze winkels in de Cour batave, een overdekte passage. Daar ontmoette hij Anna Héloïse Gérard, die er als hoedenmaakster werkte. Ze trouwden in Le Cateau, maar verhuisden vlak na de geboorte van hun oudste zoon Henri naar de plaats Bohain-en-Vermandois, zestien kilometer verderop. Hier begonnen ze een winkel in de rue du Château. Op de gevel stond Matisse-Gérard. Ze verkochten er van alles: kruidenierswaren, gereedschappen, zaden en diervoeding. Anna Gérard

had een bijzondere liefde voor kleuren en specialiseerde zich in verf. Zijn moeder die zangzaad en vissenvoer op een klein weegschaaltje afwoog, de vogelkooien en de kommen met goudvissen – het waren allemaal beelden die Henri nooit zou vergeten. De winkel werd een succes en Hippolyte Henri was een gerespecteerd man in Bohain. Hij bezat minstens tien paarden, die in vijfspannen zware karren trokken om de bestellingen bij klanten tot in de verre omgeving af te leveren.

BOHAIN TEXTIELSTAD

In de streek Picardië was de productie van textiel een belangrijke bron van inkomsten. Elke plaats had haar eigen specialiteit. Bohain, waar Matisse opgroeide, stond bekend om de luxe stoffen, de uitbundige kleuren en de gedurfde experimenten van de plaatselijke wevers.

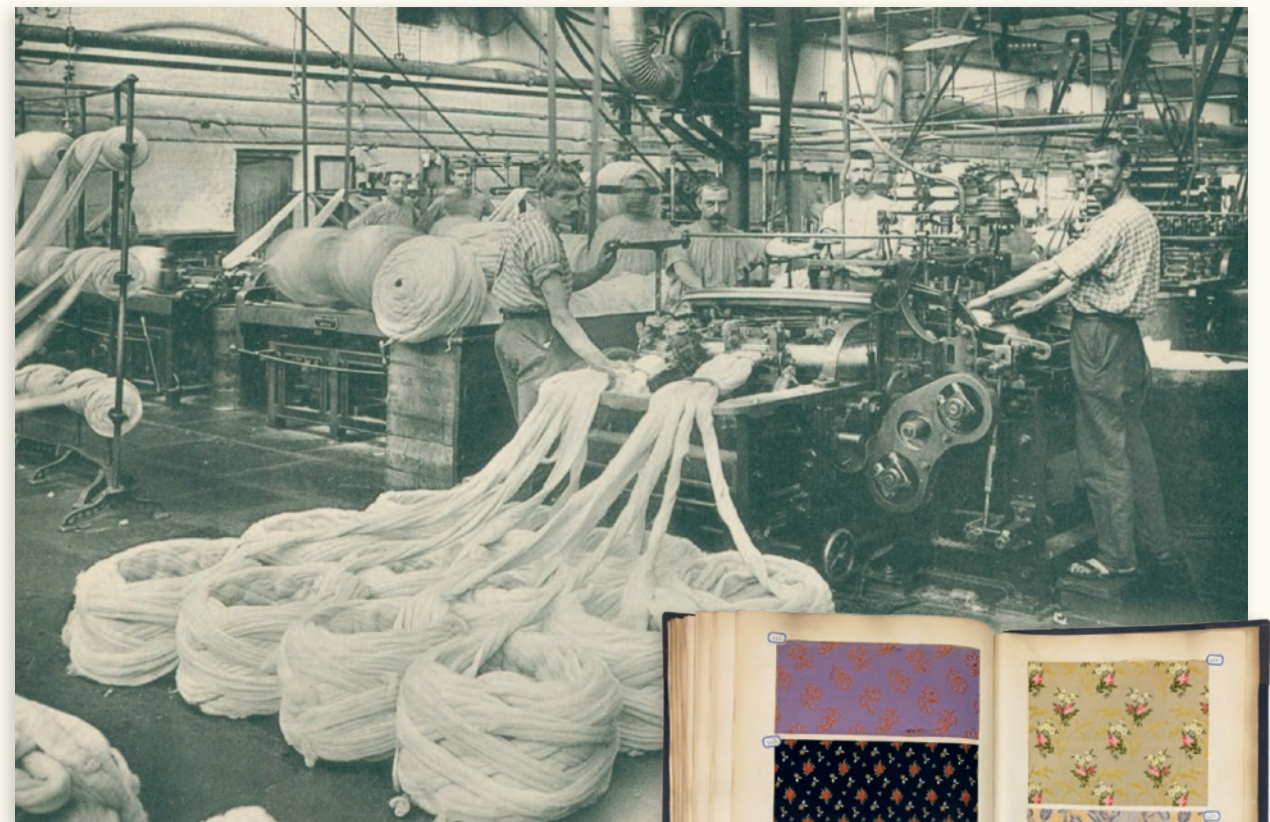
Het huis waar Henri opgroeide.

In en rondom Bohain waren in Matisse's jeugd maar liefst 10.000 weefgetouwen in gebruik. De stoffen uit dit gebied vonden hun weg naar de mode-industrie van Parijs en de rest van de wereld. Zelfs Napoleon bestelde in Bohain: een sjaal voor Joséphine. De beroemde Franse modeontwerpster Coco Chanel brak mede dankzij de experimenten van de Bohainse firma Rodier door. Ze kocht er in 1916 een grote partij jersey, machinaal gebreide stof. Het materiaal, dat bedoeld was voor herenondergoed, was door Rodier afgekeurd vanwege de stugheid. Chanel ontdekte dat de stof juist soepel genoeg was om er damesjassen van te maken. Van oudsher werkten wevers in Picardië vanuit hun huis. Ze plaatsten hun getouw in de kelder, waar het koel en donker was, want linnen mocht niet te droog worden. Ook in de straat van de familie Matisse

stonden diverse wevershuisjes, te herkennen aan de kleine ramen op straatniveau, die voor wat ventilatie zorgden. Tijdens Matisse's leven veranderde Bohain van een boerendorp in een modern industriestadje. De kleine weverijen gingen op in grote textiel fabrieken. De bossen om Bohain werden gekapt en maakten plaats voor grootschalige suikerbietenteelt. Ook de winkel van de Matisse's groeide mee: die evolueerde in de loop van de tijd tot een uiterst moderne zaden- en kunstmesthandel. Hippolyte Henri was een echte zakenman, die uiteindelijk werd opgevolgd door zijn jongste zoon Auguste, in plaats van zijn oudste zoon, zoals het hoorde. Toen Matisse zijn vader in 1909 een rondleiding gaf door de gigantische bloementuin van zijn huis bij Parijs, dat hij zich dankzij de verkoop van zijn werk aan Amerikanen en Russen kon veroorloven,

rekende zijn vader hem voor hoeveel aardappels er wel niet in die tuin zouden kunnen groeien en wat dat zou kunnen opbrengen.

Dat Henri Matisse zijn jeugd doorbracht in een omgeving waar de productie van verschillende stoffen, in allerlei kleuren en patronen, zo'n grote rol speelde, heeft volgens Matisse's eerste biograaf vast invloed op zijn schilderkunst gehad. Hilary Spurling, die toegang had tot het archief van de familie Matisse, heeft Matisse's leven nauwkeurig beschreven in twee vuistdikke, fascinerende boeken. Ze stelde dat Henri tijdens zijn jeugd in Noord-Frankrijk geen enkel schilderij kan hebben gezien en vroeg zich dan ook af hoe hij op het idee was gekomen om schilder te worden. Dat moest te maken hebben gehad met de textiel, concludeerde ze.

Aan opgroeien in Bohain hield Matisse een levenslange liefde voor stoffen over. Hij legde een bijzondere verzameling aan van verschillende soorten stof en van kostuums en kleden uit de hele wereld, die hij zijn 'werkbibliotheek' noemde. Zelfs als arme student in Parijs kocht hij de mooiste stoffen, die hij zich vaak eigenlijk niet kon veroorloven.

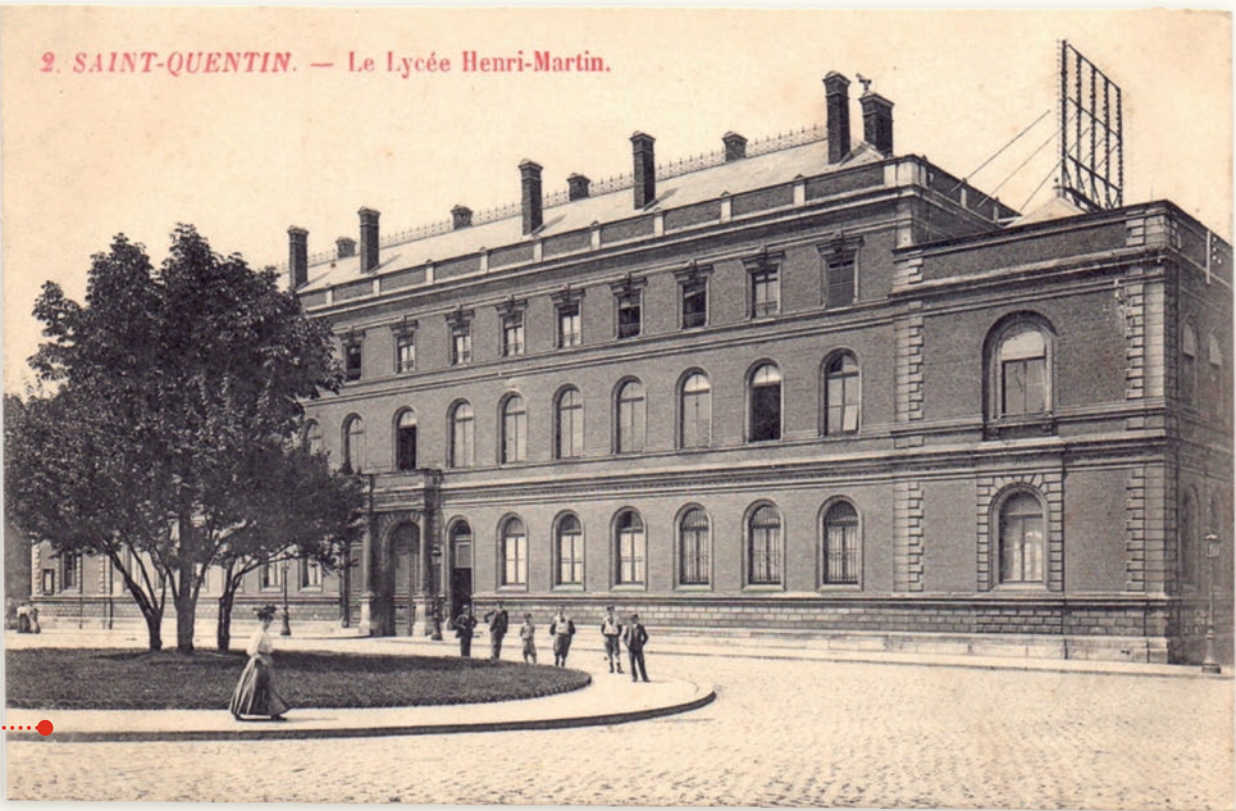

Atelier van een Picardische wever (1895), Musée départemental Matisse, Le Cateau.

HET LYCEUM

Wie Matisse alleen kent van zijn uiterst serieuze blik op foto's zal verbaasd staan dat hij als kind ieder-een aan het lachen maakte. Hij wilde acrobaat, clown of jockey worden. Toen hem als volwassene een keer werd verteld dat hij leek op een telg uit de Italiaanse clowns-familie Rastelli van het Cirque Médrano uit Parijs, vond hij dat een enorm compliment. Hij was een vrolijk kind, tot hij naar de middelbare school ging en daarvoor naar een internaat moest: het Lycée Henri Martin, in de nabije stad Saint-Quentin. Het leven was er gruwelijk – geheel volgens het cliché – met grote

onverwarmde slaapzalen, stijve uniforms, petten en zelfs lichamelijke oefeningen op de binnenplaats die werden begeleid door tromgeroffel. Het lezen van andere boeken dan studieboeken was streng ver-boden. Zelfs het vak tekenen werd met militaire precisie onderwezen: de kinderen werkten met linialen en tekenden geometrische figuren. Op deze school sloeg de verveling toe. Matisse begon te rebelleren en maakte ruzie met docenten. Hij spuugde op de hoge hoed van een docent, verstopte zich voor de viool-leraar en weigerde zich voor te bereiden op de exa-mens. Liever bouwde hij – nadat in 1885 de kranten vol

hadden gestaan van een uitbarsting van de Vesuvius – in een doos een theater met daarin een vulkaantje. Met zwavel en salpeter uit de winkel van zijn ouders bracht hij voor een klein publiek een uitbarsting tot stand. Geluidseffecten maakte hij met zijn viool. Entree: één broeksknoop.

Er volgden moeilijke gesprekken met zijn vader, over de toekomst. Henri toonde weinig interesse voor de winkel. Daar kwam bij dat hij vaak ziek was. Zijn rug was niet opgewassen tegen het gezeul met zakken met zaad en kunstmest en hij lag soms maanden in bed vanwege een steeds terug-kerende darmkwaal. Voor militaire dienst werd hij dan ook afgekeurd. Uit-eindelijk haalde zijn vader hem op zijn zeventiende van school en zorgde ervoor dat hij in dienst werd genomen door een advocaat in Bohain. Dan moest hij maar klerk worden. Maar Henri vond het er weer verschrikkelijk saai. Op zijn eigen verzoek volgde hij een jaar lang een paar juridische vak-ken aan de Sorbonne in Parijs, maar ook daar verveelde hij zich. Op het idee om een bezoek aan het Louvre te brengen kwam hij niet.

HET ZIEKENHUIS

Op zijn twintigste lag Matisse na een darmoperatie wekenlang in het zieken-huis. In het bed naast hem lag een dorpsgenoot die om de verveling te ver-drijven schilderde. Hij had een mooi doosje met verschillende kleuren olie-verf en een penseel. In de deksel ervan zat een kleurenreproductie geklemd van een Zwitsers berglandschap met een chalet. Schilderen – hij kon het Matisse van harte aanraden. Er was geen betere vorm van ontspanning na

